

Ověření zákona lomu počítačovou simulací

J. Stříteský

Gymnázium, Pardubice, Mozartova 449

jistrites@gmail.com

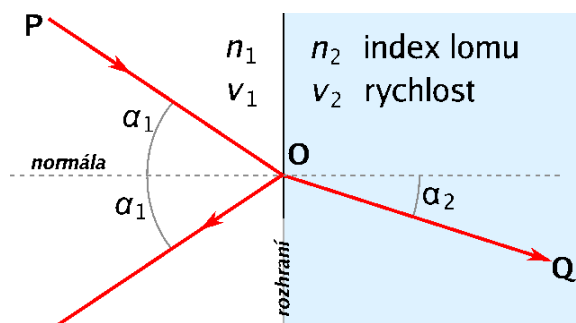
Ivan Richter, Pavel Kwiecien, Milan Burda, školitelé – KLFF FJFI ČVUT v Praze

Abstrakt:

Práce ukazuje platnost zákona lomu v porovnání s numerickým výpočtem na počítači. Jsou diskutovány různé hodnoty indexu lomu a různé konfigurace vstupní elektromagnetické vlny. Počítačové simulace jsou provedeny metodou FDTD v programu Ansys Lumerical.

1 Úvod

Rychlost světla ve vakuu je konstantou (označujeme písmenem c) a má hodnotu $299792458 \text{ ms}^{-1}$. Pokud světlo vstoupí z vakua např. do dielektrického materiálu, tak se jeho rychlost sníží na rychlost v . Takto můžeme definovat materiálovou optickou konstantu – index lomu n jako podíl rychlosti světla ve vakuu vůči rychlosti světla v materiálu $n = c/v$. Pro izotropní dielektrické materiály je typická hodnota indexu lomu mezi hodnotama 1 až 4. Pro další typy materiálů to již nemusí být reálné kladné číslo (kovy – komplexní číslo). Celá řada materiálů se v přírodě chová komplikovaněji a pro jejich popis je zapotřebí uvažovat index lomu v podobě tenzoru, tím lze zohlednit materiálovou disperzi vůči polarizaci a různým směrům šíření dané vlny. Dodejme, že polarizací vlny se rozumí orientace vektoru elektrického pole vůči rovině dopadu, určenou rozhraním a směrovým vektorem šíření vlny. Leží-li elektrický vektor v rovině dopadu, jedná se o p-polarizaci, je-li orientován kolmo na rovinu dopadu jedná se o s-polarizaci.

Obrázek 1. Zákon lomu, znázornění směru šíření paprsku (červená přímka) v rovině dopadu definovanou rozhraním a vektorem šíření vlny, při průchodu z prostředí s indexem lomu n_1 do prostředí s indexem lomu n_2 ($n_2 < n_1$). Obrázek převzat z https://cs.wikipedia.org/wiki/Snell%C5%AFv_z%C3%A1kon#/media/Soubor:Snelluv_zakon.svg

Uvažujme rozhraní mezi izotropními prostředími s indexem lomu n_1 a prostředím s indexem lomu n_2 . - viz obrázek 1 Postupuje-li rovinná vlna směrem k rozhraní pod úhlem α_1 , tak se na tomto rozhraní částečně odráží, opět pod úhlem α_1 (na druhou stranu od normály) a částečně prochází do druhého prostředí, pro výchozí úhel α_2 platí zákon lomu - Snellův zákon [1]

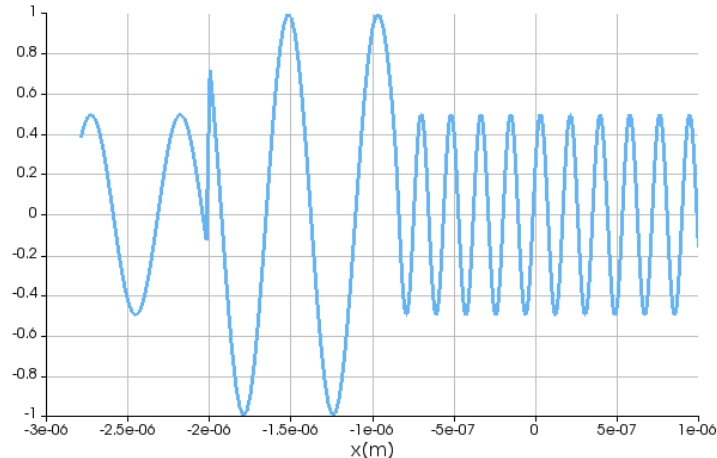
$$n_1 \sin \alpha_1 = n_2 \sin \alpha_2$$

Pro různé konfigurace vstupní vlny (úhel, polarizace) mohou nastat různé situace (Brewsterův úhel, totální odraz, ...), které budeme dále zkoumat.

2 Simulace

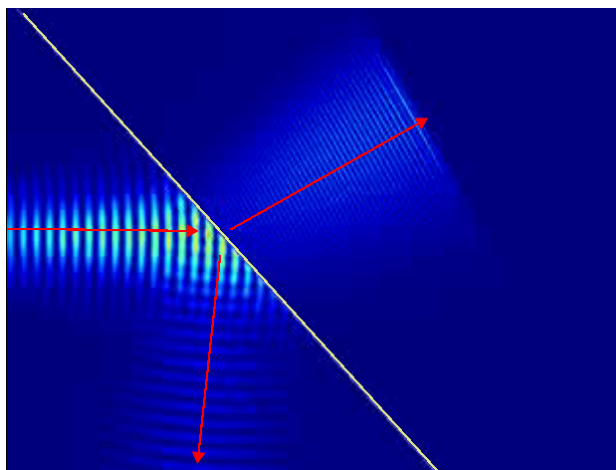
Simulace se prováděly v programu Ansys Lumerical FDTD [2]. Tato metoda řeší Maxwellovy rovnice [3] pomocí konečných diferencí v časové doméně (anglická zkratka FDTD) [4].

Význam veličiny indexu lomu pro izotropní prostředí názorně ukazuje simulace na obrázku 2, který znázorňuje, v řezu dvou prostředí, prvního o indexu lomu 1 a druhého o indexu lomu 3, vývoj hodnot elektrického pole. Z obrázku je patrné, že po vstupu rovinné vlny do druhého prostředí se vlnová délka vlny zmenšila na $\frac{1}{3}$ původní vlnové délky ve vakuu, to tedy znamená, že za daný časový interval urazila vlna v druhém prostředí o indexu lomu 3 třetinovou vzdálenost oproti vzdálenosti ve vakuu, jež má hodnotu indexu lomu $n = 1$. Na průběh křivky náležitě prvnímu prostředí je mimo jiné patrný vliv odražené vlny.

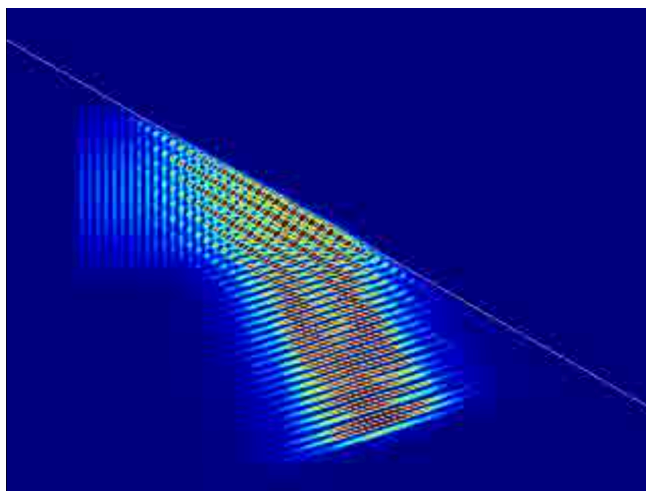
Obrázek 2. Simulace vývoje hodnot elektrického pole rovinné vlny při kolmém dopadu vlny z vakua do prostředí s indexem lomu $n = 3$.

Dále může být úhel dopadu různý od nuly. V tomto případě jsme porovnali zákon lomu s numerickou simulací. Po dosažení zadaných hodnot do zákona lomu vyšel výstupní úhel stejně jako v simulaci. Ukázka vývoje v určitém čase je vidět na obrázku 3.

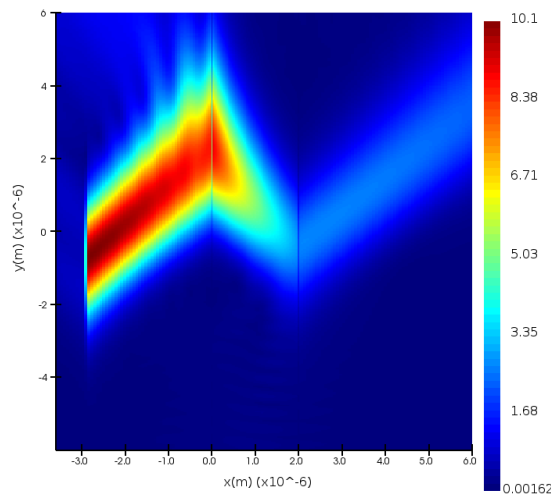
Obrázek 3. Simulace zákona lomu, vlna postupuje z vakua do prostředí s indexem lomu 3. Šipky po řadě ukazují dopadající, odraženou a do druhého prostředí prošlou vlnu.

Při detailnější diskuzi zákona lomu zjistíme, že pokud vstupuje záření z prostředí s vyšším indexem lomu do prostředí s nižším indexem lomu, tak může nastat případ tzv. totálního odrazu [5], kdy se jednoduché rozhraní chová stejně jako zrcadlo. Mezní úhel dopadu (bráno od kolmice k rozhraní) po jehož překročení nastává totální odraz lze snadno zjistit ze Snellova zákona viz úvod, dodejme, že tento úhel je nezávislý na polarizaci dopadající vlny.

Obrázek 4. Simulace totálního odrazu, vlna se zcela odráží od rozhraní.

Materiálovým inženýrstvím, speciálním návrhem struktury a kombinací materiálů, je možné vytvořit prostředí, které se svými vlastnostmi vymyká od materiálů běžně se vyskytujících v přírodě. Pro takováto prostředí se vžil označení metamateriál. Na obrázku 5 je uvedena simulace vývoje intenzity elektrického pole dopadající vlny v podobě Gaussova svazku interagující s metamateriálem, jehož efektivní hodnota indexu lomu je blízká -1.

Obrázek 5. Simulace metamateriálu (prostřední část), může docházet ke vzniku záporného indexu lomu $n = -1$ (vlnová délka je 760 nm), vstupní vlna se v tomto případě láme “podivně”.

3 Shrnutí

V rámci tohoto příspěvku jsme se seznámili se základními vztahy popisu a jevy, které mohou nastat při dopadu elektromagnetické vlny na rozhraní dvou optických prostředí. Věnovali jsme se především veličině indexu lomu, Snellově zákonu a případu totálního odrazu.

Poděkování

Poděkování patří organizačnímu výboru Týdne vědy na Jaderce, zejména pak Vojtěchu Svobodovi jako hlavnímu organizátoru této akce.

Reference

- [1] *Snell's law*. Online. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Snell%27s_law. [cit. 2024-06-18].
- [2] *Ansys Lumerical FDTD*. Online. Dostupné z: <https://www.ansys.com/products/optics/fdtd>. [cit. 2024-06-18].
- [3] *Maxwell's equations*. Online. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Maxwell%27s_equations. [cit. 2024-06-18].
- [4] *Finite-difference time-domain method*. Online. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Finite-difference_time-domain_method. [cit. 2024-06-18].
- [5] *Total internal reflection*. Online. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Total_internal_reflection. [cit. 2024-06-18].
- [6] *Metamaterial*. Online. Dostupné z: <https://en.wikipedia.org/wiki/Metamaterial>. [cit. 2024-06-18].